

keskelle pöytää ja katsoi Anuun *silmät sirrillään* (s. 44) ~ Iltapäivät ja illat hän luki läksyjään kuin höyrypäinen ja ukko katseli häntä *mietiskellen* ja *ahnaan näköisenä* (s. 193) / Lissu loittooni *suorana* ja *pää pystyssä* (s. 7) / *Pienikasvuksena, silmät ujosti räpsyen* hän oli kulkenut aita-viertä (s. 117). Kannattaisi verrata eri-laisten tavanilmausten liittymistä eri verbeihin. Esim. Joenpellon tekstissä irrallinen nominatiivi liittyy useimmin verbeihin *seistä, istua, katsoa* ja *tulla* ja modaalirakenne verbeihin *sanoa, nousta, lähteä, katsella* ja *tulla*. Suurin osa kummankin rakenteen hallitsevista verbeistä ilmaisee liikettä, liikkeelle lähtöä tai pysähtymistä tai paikallaan oloa; modaalirakenne on lisäksi erittäin tavallinen johtolauseen *sanoa, kysyä, jatkaa* tms. -verbin yhteydessä, ei ainoastaan Joenpellolla vaan muillakin.

Samantlaisia huomioita kuin näiden muutaman nykyprosaistin kielestä voisi varmaan tehdä muidenkin nykyisin kirjoittavien teksteistä, eikä ainoastaan kaukokirjallisuudesta vaan myös muusta kirjoitetusta sanasta. Kirjailijat tuntuvat korva tarkkana, silmä terävänä, tiedostaen ja tietämättään kuuntelevan ja katselevan aikansa kielenkäyttöä. Kielen havainnoija voi löytää paljonkin kiinnostavaa siitä, mitä piirteitä kukin heistä omaan sanankäyttöönsä omaksuu. Kielen huoltaja puolestaan voi tarttua nykyromaniin työpäivän päätyttyä ja unohtaa roolinsa: puhekielen suuntaan vapautuminen torjuu tekstistä ainakin kirjoitetun kielen vastenmielisimmän mausteen, paperinmaun.

Laila Lehikoinen

»Omastani ja vaimoni puolesta»

Tuttu kompa kertoo aviomiehestä, joka jännittävässä tilanteessa kukkavihkoa ojentaessaan hairautui lausumaan: »*Oma-*

ni ja vaimoni puolesta» ja saavutti näin yhdellä iskulla kaskusankaruuden. Kysyin kerran tämän jutun kertojalta, millaiseksi hän tuon erehtyjän lauseen oikaisisi, ja hän piti ilman muuta ainoana mahdollisuutena asua: *Omasta* ja vaimoni puolesta. Itse arvelen kaskun sankarin kielitajun tavoitelleen sanontaa: *Omastani* ja vaimoni puolesta. Juuri tällainen lausekaava kontaminoituneena tuohon keskustelutoverini ehdottamaan, käytännössä varsin yleiseen syntaktiseen malliin tietenkin voi helposti aiheuttaa moisen kohdalokkaan sanontakeikahduksen, jonka ei suinkaan tarvitse olla keksitty. Itse pitäisin tuollaista kaskun sankarin oletettavasti tavoittelemaa *omastani*-tyyppistä rakennetta kielemme omaperäisyytenä, fennisminä, jota olisi pyrittävä säilyttämään eikä suinkaan syrjimään, kuten nykyisin näkyy usein aiheetta tehtävän.

Ennen kuin luettelen poimimiani näytteitä tuollaisesta syrjintäsuuntauksesta, mainitsen muutaman esimerkin mielestäni hyvävaistoisilta suomentaitajilta.

». . . mielipiteistä, joita opettaja oli esittänyt *omistani ja toisten aineista*» (kirjailija Kirsi Kunnas peruskoulukokeilun suunnittelupäivillä 18.—22. 8. 69 äidinkielenopettajille jakamassaan monisteesa). — »tuomaita, jotka . . . taivastelevat, mihin oikein on tultu. Mutta he kiehuvat *omissaan ja nurkkakuntiansa ongelmassa*» (tasavallan presidentti Urho Kekkonen puheessaan J. K. Paasikiven syntymän 100-vuotisjuhlassa, Uusi Suomi 28. 11. 70 s. 2). — »Olen jokaisen puolella, joka työskentelee maan hyväksi eikä vain tavoittele *omaansa tai puolueen etua*» (tuntematon kirjoittaja Aamulehdessä 24. 1. 70 s. 11). —» Välistä minun täytyy ihailla sekä *omaani että teidän hillitsemiskykyä[nne]*» (Nyky-suomen sanakirjan sitaatti Maila Talviolta, hakasulkeiden osalta tässä parannettuna). — »*omastani ja lasten puolesta*» (samaten NS, hakusanana niin ikään *oma*).

Verrattakoon näitä seuraaviin tapauksiin, joissa vastaavanlaisessa lauseasemassa olevasta *oma*-nominista puuttuu

possessiivisuffiksi.

»... kukin *omasta* ja *toistensa puolesta*» (Lakikirjan sanonta NS:n mukaan); »Mannerheim... kävi... ojentamassa *omasta* ja *armeijan puolesta* laakeriseppelleen sodassa kaatuneiden... juutalaisten haudalle» (aikakauslehdessä 1970); »Tutkija-professorin tulee vuosittain jättää... selostukset *omasta* sekä hänen johdollaan vuoden aikana suoritetusta *tutkimustyöstä*» (Suomen Asetuskokoelma 1969, N:o 872, 26. §); »olisi tärkeätä, että kaikki... ryhmittymät... liittyisivät yhteen puolustukseen *omia* ja suuren yleisön *oikeuksia*» (Uusi Suomi 8. 1. 71); »hän on esittänyt tekemänsä ratkaisun perusteet... sekä *omalta* että yleisaatteelliselta *kannalta*» (lehtiartikkelissa 1970); »Siten hän... teroitti *omaa* ja toisten *arvostelukykyä*» (suom. saksasta).

Edellisen ryhmän tapauksissa *omanominin* omistusliite kytkee loogisesti tämän substantiivin tapaan käytetyn adjektiivin jäljempänä seuraavan pääsanansa ja sitä edeltävän genetiiviattribuutin muodostamaan kokonaisuuteen. Jälkimmäisen ryhmän esimerkeissä tuollainen kytkentä puuttuu. Ajateltakoon vaikkapa ensimmäistä, Lakikirjasta saatua näytettä: »kukin *omasta* ja *toistensa puolesta*»; siinä *omasta* kuuluu pääsanaan *puolesta*, mutta kokonaisuus »*kukin omasta... puolesta*» ei ole loogisesti tyydyttävä: kieli-vaisto edellyttäisi tietysti rakennetta »*kukin omasta puolestaan*», mutta niin ei ole voitu sanoa, koska genetiiviattribuutti *toistensa* taas ei voisi liittyä possessiivisuffiksilliseen asuun *puolestaan*. Tämän pulman kieli on ratkaissut käyttämällä hyväkseen sitä erikoislaatuista seikkaa, että nomini *oma* on sanaluokaltaan sekä adjektiivi että substantiivi ja voi siten saada liitteekseen poss.-suffiksin: »*omastaan* ja *toistensa puolesta*» on logiikan ja grammaattisen selvyuden kannalta tyydyttävämpi ilmaus kuin »*omasta* ja *toistensa puolesta*». Muistettakoon, että *oma* muulloinkin osoittaa tuota poikkeuksellista amfibioluonnettaan: esim. yhteydessä »*tämä on oma kirjani*» se on selvä

adjektiivi (vrt. »*sama kirjani*»), mutta yhteydessä »*tämä kirja on omani*» se on luonteeltaan ainakin sikäli substantiivinen, että voi saada omistusliitteen (vrt., että ei käy sanominen esim.: »*tämä kirja on samani*» tjs.).

Päädymme näin ollen siihen, että omistusliitteellinen ilmaustyyppi »*kukin omastaan* ja *toistensa puolesta*» on suositeltavampi kuin esim. Lakikirjan tarjoama rakenne »*kukin omasta* ja *toistensa puolesta*».

Lauri Hakulinen

Kieltotaivutuksen kompastelua

En mennyt merkitsee tavallisesti samaa kuin *jätin* (tai *jäin*) *menemättä*. On kuitenkin tapauksia, joissa vain jompikumpi näistä kieltorakenteista on paikallaan. Eräs sanomalehtiotsikko (19. 3. 70) kuului: »*Korkeasuhdanne ei koskenut viittä maata*». Tämä olisi ollut oikein, jos sen jatko olisi voinut kuulua esim.: *vaan kymmentä*. Mutta kun itse uutisesta selvisi, että korkeasuhdanne *jätti koskematta viisi maata* (ja koski kaikkia muita), niin havaitaan, että vain *jättää* + abessiivi-rakenne on tässä tapauksessa mahdollinen.

Eräs ruotsista käännetty tekstikatkelma (v:lta 1965): »*M:n oli vihdoin onnistunut taivuttaa L. vielä ratsastamaan kanssaan I:n alueelle eikä lähtemään... Kiinaan*». Emmehän suomeksi sano: *taivutan hänet ei lähtemään*, vaan *t. h. olemaan lähtemättä*. Alkutekstin toisenlainen kieltorakenne on kompastuttanut kääntäjän.

»*Vaimonsa takia hän ei juonut*» (romaanisuom. 1970). Tekstiyhteydestä ilmenee, että tarkoitus on ollut sanoa: *Vaimonsa takia* (= ansiosta) *hän oli juomatta* (= säilyi raittiina).

»*Kysymys on laaja, ja kaikki mitä sen yhteydessä ehkä tapahtuu tai ei tapahdu, ei ole meidän toiveidemme varassa*» (sa-